

УДК 378:614.25-057.875

Асламова М.В., Мартиросян Л.І., Левченко К.І.
Українська медична стоматологічна академія

ОСНОВА СУЧАСНОГО БУТТЯ Й ФАХОВОГО ЗРОСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РІВНЯ МАЙБУТНЬОГО МЕДИКА

Анотація. У статті визначено особливості викладання гуманітарних навчальних дисциплін, зокрема, української мови за професійним спрямуванням у контексті формування й виховання моральних якостей особистості майбутнього фахівця в галузі медицини. Наголошується на тому, що мова професійного спілкування – один із найважливіших способів оцінки інтелектуального рівня особистості, основа її сучасного буття та фахового зростання; розглянуто важливість такої професійної якості майбутнього лікаря як комунікативна складова; зроблено висновок про доцільність використання кафедрою українознавства та гуманітарної підготовки Української медичної стоматологічної академії комплексу заходів із метою формування моральних якостей майбутніх медиків.

Ключові слова: моральні якості, майбутній лікар, студент-медик, морально-етичні якості особистості, професійна культура, гуманітарні дисципліни, українська мова за професійним спрямуванням, комунікативна компетентність.

Aslamova M.V., Martirosyan L.I., Levchenko K.I.
Ukrainian Medical Stomatological Academy

BASIS OF MODERN EXISTENCE AND PROFESSIONAL GROWTH OF INTELLIGENT LEVEL OF FUTURE MEDIC

Summary. The authors identify the features of teaching humanities, in particular, the Ukrainian language for professional purposes, in the context of formation and education of the moral qualities of the personality of the future specialist in the field of medicine. The attention is focused on the fact that the language of professional communication is one of the most important ways to assess the intellectual level of an individual, the basis of its modern life and professional growth. The article also discusses the importance of such a professional quality of the future doctor as the communicative component. The conclusion is made about the expediency of using a set of measures to form the moral qualities of future doctors at the department of Ukrainian studies and humanitarian training of the Ukrainian Medical Stomatological Academy.

Keywords: moral qualities, future doctor, medical student, moral and ethical qualities, professional culture, humanitarian disciplines, Ukrainian language, communicative competence.

Постановка проблеми. У контексті модернізації вищої школи, визнання пріоритетності здобуття якісної освіти особливо важливого значення набуває проблема виховання в молодого покоління системи цінностей, співзвучних з ідеями громадянського суспільства, що відповідають національним і загальнолюдським ідеалам як значущий її орієнтир.

Перед сучасною вищою школою стоїть актуальне завдання – готувати не відтворювачів знань, умінь і навичок, а активних і тактично гнучких учасників перетворень у соціумі, що володіють живим рухом думки, творчим і самос-

тійним мисленням. Адже психологами встановлено, що «готові знання і факти не сприяють формуванню самостійності студентів, послаблюють внутрішню мотивацію і призводять до незабезпеченості потенціалу особистості» [4, с. 98].

Під впливом науково-технічної революції, процесів глобалізації в світі, демократизації та гуманізації суспільства особливо зростає потреба в якісній підготовці студентів вищих навчальних закладів до майбутньої професійної діяльності. Тому виникла нагальна потреба повному поглянути на вузівську освіту, яка видається нам на сучасному етапі її становлення як

цілеспрямований процес виховання і навчання нового покоління фахівців з почуттям обов'язку і відповідальності перед суспільством, високим інтелектуальним і творчим потенціалом.

Л. Яковлев говорив, що в твердженні «... нібито продукцією вузів є спеціалісти», міститься логічна помилка. Учений наголошував, що вищий навчальний заклад освіти непологовий будинок, він не може створити інженера, лікаря, вчителя, а здатний лише дати навички і знання тому, хто прагне їх отримати. Інтелігентність – штучний товар, її не можна виробляти конвеєрним способом. Країна зможе зайняти гідне місце в цивілізованому світі лише тоді, коли вища освіта буде приналежністю не функціональних одиниць, а особистостей [10, с. 8].

Науковий аналіз, здійснений ученими, підтверджує, що компонентами особистості є її якості, які проявляються в різних видах діяльності. Провідною якістю особистості студентів має бути пізнавальна самостійність, яка проявляється в активній позиції, в здатності у процесі пізнання ставити перед собою цілі, знаходити способи і засоби їх досягнення шляхом постійної самоосвіти і самоактуалізації.

Для цього необхідна така організація навчально-виховного процесу вищого навчального закладу, яка дозволить за роки навчання розвинути у студентів ці значущі якості особистості, навчити їх реалізувати їх в самостійній пізнавальній діяльності, що виділяється серед інших видів діяльності потребою в знаннях, глибокому осмисленні і розумінні того, що відбувається. При цьому слід змістити акценти з предметно-психологічної підготовки студентів на виховання у них професійно важливих якостей, високої компетенції, індивідуального стилю діяльності [4].

Аналіз останніх досліджень. Професійна підготовка медиків стала центром дослідницької уваги чисельних науковців. Зокрема, О. Андрійчук зосереджує увагу на вихованні гуманності студентів, Л. Переймибіда студіює розвиток деонтологічної культури майбутніх медиків, виховні аспекти діяльності вищих медичних закладів освіти висвітлені в наукових роботах Л. Артамонової, С. Белан, Г. Бурчинського, Л. Котлярів, І. Ніколайчук, О. Уваркіної та ін. Склався цілісний науковий напрямок – медична деонтологія, яка зосереджена на системі вимог до морально-етичної сфери діяльності лікаря. Попри пильну увагу дослідників, педагогічний аспект виховання морально-етичних якостей майбутніх лікарів у навчально-виховному процесі медичного закладу освіти ще залишається відкритим.

Головною метою цієї роботи є дослідження й вирішення окресленого питання, де актуальність і доцільність праці зумовлені наявними суперечностями між:

– об'єктивною потребою суспільства у високопрофесійних медиках, які здатні ефективно працювати в несприятливій соціально-економічній ситуації, та недостатньою спрямованістю підготовки лікаря на актуалізацію й розвиток його самоврадянності на високоморальних засадах в умовах вищої школи;

– необхідністю для ефективної лікарської діяльності цілеспрямованої особистісної активності випускника вищого навчального закладу ме-

дичної освіти й недостатністю засобів мотивації для її формування у студентів;

– усвідомленням важливості й складності процесу виховання конструктивних засад організації професійної інтеракції випускника вищої школи й потребою актуалізації ефективних засобів, спрямованих на забезпечення цього процесу в сучасній педагогічній науці й практиці.

Виклад основного матеріалу. Задекларована Законом України «Про освіту» загальна для всіх членів суспільства рівність щодо реалізації здібностей і всебічного розвитку логічно пов'язана з національною історією, культурою, освітою. Особливої ж ваги набуває виховання системи моральних цінностей у професійній освіті, і, насамперед, у медичній сфері, яка несе відповідальність за збереження життя й здоров'я. «Лікар повинен пам'ятати, – наголошується у Кодексі, – що головний суддя на його професійному шляху – це, насамперед, совість» [2], а відтак, не викликає ніяких сумнівів те, що результати професійної діяльності працівника медичної галузі загалом і лікаря зокрема тісно пов'язані з рисами його моральних якостей.

Ще Арістотель писав: «Морально прекрасною називають людину досконалої гідності... Адаже про моральну красу говорять з приводу доброти: морально прекрасною називають справедливу, мужню, благородну і, взагалі, людину, яка володіє всіма добротою» [3, с. 19].

Поняття «моральні якості» не містить у собі конкретних вказівок на те, які саме вчинки є прийнятними. Воно лише узагальнює, характеризує й оцінює окремі аспекти поведінки. Людина повинна сама вирішувати, як їй треба діяти, щоб проявити певні моральні якості.

Аналізоване поняття обов'язково охоплює такий оцінний аспект, як позитивне чи негативне ставлення до ситуації.

У фокусі уваги вищої школи, а також предметом нашого наукового дослідження залишаються питання пошуку моральних якостей особистості, формування й доцільності використання комплексу заходів щодо особливостей викладання української мови професійного спілкування у контексті формування та виховання моральних якостей особистості майбутнього фахівця в галузі медицини.

Моральне виховання – процес, спрямований на формування й розвиток цілісної особистості. В основі – формування позитивного ставлення до Батьківщини, суспільства, людей праці, своїх обов'язків і до самого себе.

Імпонує думка Т. Лещенко, завідувачки кафедри українознавства та гуманітарної підготовки УМСА, яка слушно підкреслює: «Майбутній лікар суверенної України – це людина, яка не тільки досконало володіє своєю спеціальністю, а й людина високої культури, милосердя, має широку ерудицію, високу громадянську і національну свідомість. І головне – людина, яка вдумливо ставиться до найгостріших проблем сучасного світу, зокрема переймається почуттям власної причетності до гірких плодів свого «господарювання» на Землі, глобального нищення природи. Людина, в якій тісно переплітаються такі, здавалось би, різні вияви культури, як ставлення до культурного, зокрема і мовного гено-

фонду нації. Вихованню такої людини-фахівця значною мірою має сприяти процес гуманізації освіти» [6, с. 42].

На жаль, у системі вищої медичної освіти має місце тенденція до зниження мотивації щодо вивчення гуманітарних дисциплін, оскільки студент, вступивши до вищого навчального закладу медичної освіти, налаштований, насамперед, на здобуття професійних знань, умінь і навичок.

Тільки незначний відсоток майбутніх лікарів вільно володіє мовою конструктивного діалогу, вміє правильно й доступно формулювати професійну думку й суспільно-громадську позицію; інші ж не можуть знайти себе у професії та в соціумі. Утім, такі студенти нерідко позиціонують себе і своє майбутнє поза межами України або взагалі не пов'язують подальше життя з медициною через відсутність професійної мотивації. Отже, недостатнє уявлення про національну ідею та її реалізацію в системі вищих медичних і стоматологічних закладів освіти, зокрема, у викладанні гуманітарних дисциплін, впливає на формування світогляду майбутньої медичної еліти України. У цьому контексті не йдеться про професійну відповідність, а, насамперед, про особистісне самовираження лікаря.

Вважаємо, що важко переоцінити значення слова в системі відносин «лікар – пацієнт». Ним можливо не тільки викликати функціональні зміни в організмі, а навіть і призвести до летальних наслідків. Вустами вмілого лікаря мова лікує, невмілого – раниць. У такому разі слово буде не психотерапією, а ятрогенією [7].

Значний потенціал морального виховання закладено в курсі «Українська мова за професійним спрямуванням», мета якого – допомогти студентам-медикам удосконалити знання з української мови, оволодіти її стильовими нормами, опанувати офіційно-діловий стиль спілкування, навчити свідомо користуватися багатою мовною палітрою, підвищити рівень культури мовлення. Під час вивчення курсу української мови реалізується й виховна мета – формування у студентів поваги до мови країни, у якій вони живуть і навчаються, заохочення знати українську мову і вдосконалювати культуру мовлення, прищеплення засобами мови пошани й дбайливого ставлення до народних традицій, історії, культури, науки українського народу, необхідності стати корисним своїй державі.

Кафедра українознавства та гуманітарної підготовки є академічним осередком гуманітарної освіти й національного виховання, діяльність якого спрямована на формування світоглядної свідомості й ціннісної орієнтації студентства, успадкування молоддю досвіду й багатовікових надбань українського народу як невід'ємної компоненти професійної компетентності лікаря, тому доповнюють й употужнюють науковий здобуток працівників кафедри вдало інтерпретовані й екстрапольовані в мовну площину етнонаціональні, етнопсихологічні та соціокультурні проблеми [11].

Цей вектор наукової діяльності кафедри сприяє оптимізації процесу впровадження науки в навчально-виховний процес, допомагає організувати дослідницьку діяльність вітчизняних та іноземних студентів.

Члени кафедри ретельно обирають теми досліджень, дбають про те, щоб окремі висвітлені аспекти могли стати фрагментами майбутніх комплексних лінгвістичних студій. Наукове опрацювання обраних членами кафедри проблемних питань та оприлюднення найвизначніших здобутків є край актуальними.

Дослідницька увага працівників кафедри зосереджена на різноаспектному аналізі медичного дискурсу. Робота над ініціативною НДР проводиться в 3 напрямках: лінгвістичному, лінгводидактичному і соціокультурному. Тематичне коло наукових досліджень, що стосуються кафедральної теми «Медичний дискурс у парадигмі сучасності: лінгвістичний, лінгводидактичний і соціокультурний аспекти» (державний реєстраційний номер 0116U003820), окреслене студіюванням нагальних проблем унормованості терміносистеми стоматологічної галузі, висвітленні особливостей функціонування наукового стилю в мові стоматології, вивченні закономірностей утворення та вживання медичної термінології на матеріалі української та російської мов, аналізові шляхів формування й удосконалення дослідниками, передовсім лікарями, свого індивідуального наукового стилю, описові стилістично й граматично вмотивованих засобів ослівеснення спеціальних наукових та професійних понять. Окреслені аспекти дослідження обґрунтовано вкрай гострою потребою систематизації та уніфікації термінологічного інструментарію медичної сфери [11].

У контексті актуальних гуманітарних ідей цікавість науковців кафедри викликають проблеми репрезентації національно-мовної картини світу й культурно-текстової комунікації майбутнього лікаря, мовні, когнітивні й прагматичні характеристики мовленнєвожанрової парадигми медичного дискурсу, комунікативно-прагматичний аналіз мовних знаків медичного тексту, лінгвокультурологічні аспекти комунікації в галузі охорони здоров'я та дослідження лінгвоперсоналії сучасного лікаря [11].

Колектив кафедри спрямовує свою роботу не лише на послідовне вдосконалення професійних якостей, збагачення й оновлення нової системи знань і умінь майбутніх медиків, розвиток їх особистісних якостей, самореалізації у процесі професійної діяльності, серед яких: гуманізм, висока загальна культура і моральність, активність і комунікабельність, рішучість, наполегливість, ініціативність, вимогливість, уміння володіти собою, тактовність і самостійність, творча уява, самокритичність і т. ін. [8].

Ураховуючи духовно-вартісну зорієнтованість, кафедра щорічно проводить зі студентами виховні заходи, присвячені ювілеям видатних діячів української культури і літератури, Шевченківські дні, День української писемності та мови (9 листопада), День рідної мови (21 лютого), де важливим питанням постають гуманітарні й українознавчі аспекти медицини. Кафедра є постійним учасником добродійних акцій, благодійних концертів та патріотичних заходів.

Принагідними для реалізації національно-патріотичного виховання студентів, для ознайомлення з історією та культурою української мови, мовними звичаями й традиціями українців, мистецькими скарбами, кралицями синами й дочками

рідного народу, з моральними національними й загальнолюдськими нормами стануть українознавчі матеріали інформаційно-пізнавального, історичного, наукового, професійного, патріотичного змісту.

Студенти презентують не тільки мовленнєву індивідуальність, а й свою громадянську позицію. Особливе значення це має у роботі з іноземними студентами. Варто приділити особливу увагу культурі мовлення студентів, акцентуючи на значущості професії лікаря у відбудові держави. Необхідно формувати у студентів переконання, що вдосконалення мовленнєвої культури сприяє розвитку моральних якостей: інтелекту, створенню фахового образу, досягненню соціального престижу.

«Вдосконалення мови майбутніх лікарів, тобто студентів медичних вишів, відбуватиметься тільки за умов цілеспрямованих і кваліфікованих дій усього професорсько-викладацького колективу навчального закладу, що загалом підвищить рівень професійного спілкування. Кожен викладач мусить володіти взірцевою професійною мовою, дотримуватися правил етики й естетики спілкування, аби власним прикладом впливати на студентів, постійно стежити за їхньою усною і писемною мовою, усувати її недоліки, забезпечувати засвоєння майбутніми лікарями галузевої терміносистеми, формувати навички володіння науковим стилем, звертати увагу на правильне оформлення документів, історії хвороби, на дотримання бібліографічних стандартів, правил цитування тощо» [6, с. 4].

Ми переконані, що саме через мову, літературу й мистецтво виховують моральні якості. Студенти кафедри українознавства та гуманітарної підготовки готують доповіді за творами видатних письменників-лікарів, таких як: С.В. Руданський, А.П. Чехов, В.І. Даль, М.А. Булгаков, В.В. Вересаєв, С. Моем та ін.; замислюються над

питаннями моральності лікаря. Активну участь у дискусіях також беруть іноземні студенти, репрезентуючи через літературні твори медичні традиції своїх країн і особливості моральних норм їхніх культур.

Отже, питанням моральних якостей повинні приділяти не тільки в спеціалізованому блоці наук, а й на всіх кафедрах, викладачі яких працюють на молодших курсах. Такий підхід забезпечить більш глибоке й усвідомлене сприйняття студентами проблем моральності при освоєнні клінічних дисциплін.

Висновки і пропозиції. Проблема формування моральних якостей студентів-медиків повинна знаходити всебічне відображення в системі їхньої професійної підготовки, оскільки моральність медика виступає потужним особистісним підґрунтям його професіоналізму. Такі моральні якості, як гуманність, порядність, чесність, відповідальність, сприяють виконанню ним своєї місії як перед суспільством у цілому, так і перед окремою людиною, пацієнтом, що покладає на лікаря життєво значущі сподівання.

Тому забезпечення в медичному навчальному закладі умов, необхідних для формування зазначених якостей та опору деструктивним щодо них чинникам, сьогодні слід розглядати серед основних завдань професійної підготовки медичного працівника.

Здобутки кафедри українознавства та гуманітарної Української медичної стоматологічної академії щодо організації навчально-виховного процесу, поглиблення і розширення професійних знань, умінь і навичок, забезпечення формування й розвитку комунікативно орієнтованої компетенції особистості та вирішення об'єктивних потреб створення і впровадження нової мовної освіти можуть бути використані для удосконалення педагогічної майстерності викладачів вищих навчальних закладів.

Список літератури:

1. Асламова М.В. Аксиологічні аспекти виховання морально-етичних якостей майбутнього лікаря. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць. Полтава : Полтав. нац. пед. ун-т ім. В.Г. Короленка, 2017. Вип. 20. С. 5–9.
2. Асламова М.В. Виховання особистісних якостей майбутнього лікаря як педагогічна проблема. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць. Полтава : Полтав. нац. пед. ун-т ім. В.Г. Короленка, 2013. Вип. 12. С. 15–19.
3. Богущ А.М. Дефініції «духовність» і «моральність» в аспекті національного виховання в Україні. *Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах* : збірник наукових праць. Київ, 2000. Кн. 1. С. 18–23.
4. Кокорина И.Н. Развитие познавательной самостоятельности студентов вуза как условие их подготовки к будущей профессиональной деятельности : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Кемерово, 2005. 236 с.
5. Кубицький С.О., Неділька Н.В. Особливості професійної комунікативної взаємодії майбутніх медпрацівників. *Вісник Національної академії оборони. Питання педагогіки*. 2010. № 2(15). С. 55.
6. Лещенко Т.О., Сахарчук І.М. Шляхи оптимізації виховного потенціалу гуманітарних дисциплін у медичному вузі. *Розбудова суверенної України і проблеми виховання молоді у вищих навчальних закладах*. Полтава, 1999. С. 45–48.
7. Лещенко Т.О., Шарбенко Т.В., Юфименко В.Г. Українська мова в медицині : навч. посіб. для самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів МОЗ України. Полтава, 2017. С. 3.
8. Мартиросян Л.І. Формування особистісно орієнтованої траєкторії навчання. *Проблеми сучасної філології, лінгвістика, літературознавство, лінгводидактика* : збірник наукових праць. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2016. Випуск 9. С. 43.
9. Шутак Л.Б., Навчук Г.В. Роль і місце гуманітарних дисциплін у процесі підготовки майбутніх медиків. *Буковинський медичний вісник*. Чернівці, 2014. Т. 18, 1(69). С. 198–201.
10. Яковлев Л. История в высшей школе. *Вестник высшей школы*. 1992. № 4. С. 8.
11. Кафедра українознавства та гуманітарної підготовки. URL: www.umsa.edu.ua/kafhome/ukrainiznavstv/kafukrznnavstv.html (дата звернення: 08.04.2019).